

Den svenska fångvårdens arbetsdrift inför straffverkställighetsreformen.

Inledningsföredrag vid Svenska Fångvårdssällskapets sammanträde
den 29 maj 1946.

Av byråsekreteraren i Kungl. Fångvårdsstyrelsen
CARL-HENRIK ERICSSON.

Alltsedan vedergällningsprincipen övergavs inom straffverkställigheten och lämnade plats för förbättringstanken, har man varit ense om att man i arbetet har ett mycket viktigt, för att icke säga det viktigaste medlet att främja den intagnes återförande till samhället. Men för att arbetet skall kunna fylla sin fostrande uppgift, krävs det, att det skall vara icke blott förnuftigt organiserat utan även rätt avvägt med hänsyn till fångens personliga förutsättningar. Enär klientelet är mycket heterogent både betr. ålder, anlag och utbildning, kan man naturligtvis icke tänka sig en så långt driven individualisering av arbetsmöjligheterna, att var och en skulle kunna sysselsättas med just det arbete, som kan antas bäst lämpa sig för honom. Det måste av praktiska skäl bli en viss generalisering, men denna får icke drivas för långt. Man bör nog sträva efter att få så många yrken representerade inom arbetsdriften, som det kan vara möjligt att organisera, detta för att ge yrkesarbetarna tillfälle att vidmakthålla och utvidga sina färdigheter och för att öka möjligheten för de icke yrkesutbildade att komma in i produktionen. Alldeles fränsett arbetets art måste man ställa vissa allmänna fordringar på fångarbetet. De betydelsefullaste torde vara, att den intagne — som strafflagbe-

redningen särskilt har understrukt — får lära sig att arbeta intensivt, att respektera bestämda arbetstider och att vänja sig vid ett uppdrivet arbetstempo, m. a. o. att anpassa sig efter den moderna tidens krav. Arbetsintensiteten inom fångvårdsanstalterna kan och måste höjas. Men icke nog därmed. Det gäller framförallt att söka skapa om de intagnas mentalitet i den riktningen, att de får en mer positiv inställning till arbetet. De måste lära sig inse, att arbetet har någonting väsentligt att ge dem utöver de rent materiella fördelarna, lära sig inse, att medvetandet om ett väl utfört arbete, av vad slag det vara må, skänker tillfredsställelse, och att arbetet kan bli det instrument, varmed de lättast kan återknyta kontakten med samhället och medmänniskorna. Lyckas man ge dem arbetsvana, är redan mycket vunnet. Kan de dessutom få yrkesutbildning, är det ännu bättre, men en sådan utbildning kräver tid och kan därför med hänsyn till strafftiderna icke komma ifråga i alltför stor utsträckning. Det innebär icke, att man helt kan bortse från yrkesarbete, när det gäller korttidsfångar. Några månaders arbete inom en väl organiserad yrkesdrift kan få den intagne att intressera sig för yrket och i många fall bli ett incitament till fortsatt utbildning efter frigivningen och därigenom göra en indirekt nytta.

Om man till en början ser på det klientel, där yrkesutbildning kan komma ifråga, d. v. s. långtidsfångar, blir det första problemet, vilka yrken man bör anse såsom lämpliga och frekvensen av de olika yrkena. Det kunde då ligga nära till hands att basera planeringen på de yrken, de intagna har ägnat sig åt före anstaltstiden. Men den metoden har sin begränsning, enär en stor del av klientelet saknar egentlig yrkesutbildning, och det f. ö. kanske just är ett felaktigt yrkesval, som är orsaken till misslyckandet. Metoden kan naturligtvis vara av ett visst värde, när det gäller att avgränsa större grupper av yrken. Om man t. ex. vill försöka få fram den lämpligaste proportionen mellan industri och jordbruk, bör man kunna få ledning av uppgifterna över föregående yrken. Av de nykomna straffångarna år 1944 hade sålunda ungefär 14 % före intag-

ningen arbetat inom jordbruk och skogsbruk och ungefär 72 % inom industriellt betonade yrken. Men man vågar nog icke med ledning av dessa siffror utan vidare påstå, att 14 % av klientelet bör sysselsättas med jordbruk och dylikt. Siffrorna över kyrkobokföringsorten antyder, att procenttalet är för lågt. Ungefär 26 % av de nykomna straffångarna var nämligen kyrkobokförda på landsbygden och kan följaktligen tänkas ha viss anknytning till jordbruk och skogsbruk. Det lämpliga värdet torde ligga någonstans mellan 14 och 26 %, och man kanske kan vara berättigad att uppställa som arbetshypotes, att ungefär $\frac{1}{5}$ av klientelet bör sysselsättas med lantarbeten och $\frac{4}{5}$ med industriellt arbete.

Inom lantarbetsgruppen kompletterar de två huvudgrenarna jordbruk och skogsbruk varandra, och avvägningen mellan dem löser sig i viss mån av sig själv, men detta är icke fallet inom industrigruppen. Där är det icke på förhand givet, vilka yrken man bör välja och framför allt icke omfattningen av de olika yrkena. Huvudprincipen är dock klar. Yrkena skall ge möjlighet till utbildning — jag talar fortfarande om långtidsklientelet — och öka utsikterna för den intagne att efter frigivningen komma in i produktionen. Kravet på arbetsdriften måste alltså bli anpassning efter den öppna marknaden och detta icke blott, när det gäller själva arbetsmetoderna utan också betr. organisationen i stora drag. Arbetsdriften skall vara en spegelbild i förminskad skala av näringslivet. Allt detta är lättare att säga än att genomföra i praktiken. Naturligtvis blir man tvungen till åtskilliga kompromisser. En specialisering, motsvarande industriens, är otänkbar, och man får betrakta det som ett tillfredsställande resultat, om flertalet av de industriella huvudgrupperna kan bli representerade inom fångvården.

Strafflagberedningen lät på sin tid undersöka, i vilken utsträckning vissa frigivna hade fått anställning inom det yrke, vari de arbetat under anstaltstiden och fann att resultatet var gynnsamt betr. drygt en fjärdedel av de observerade fallen. Av tabellen — tabell 36 i strafflagberedningens betänkande an-

gående verkställighet av frihetsstraff m. m. — framgår att byggnadsarbete låg bäst till med ungefär 72 %. Därefter kom tryckeri med 60 %, mekaniskt arbete med 53 % och jordbruk och trädgård med ungefär 48 %. Mindre gynnsamt var det inom bokbinderi med 17 %, snickeri 16 %, sadelmakeri 13 %, skrädderi 12 %, skomakeri 11 % och sömnad 7 %. Man får nog icke fästa alltför stort avseende vid siffrorna, vilket strafflagberedningen också har påpekat, därtill är undersökningsmaterialet för litet och i viss mån osäkert. Det framgår t. ex. icke, om vederbörande har tidigare yrkesutbildning. En fackarbetare har givetvis betydligt större utsikter att få anställning än en, som bara har utbildningen inom fängelset att lita till, och vidare avser undersökningen placeringen vid själva frigivningen. Den tager således icke hänsyn till om den frigivne har kunnat hålla sig kvar inom yrket, eller om han har lämnat det efter en kort tid. Icke heller framgår det, om en vid frigivningen oplacerad senare har kunnat få anställning. Men undersökningen är i och för sig synnerligen intressant och ger i varje fall en antydning om de olika yrkenas möjligheter. Det vore värdefullt, om man kunde få fram fortlöpande statistik i detta avseende rörande alla frigivna. Den skulle fungera som en mätare på arbetsdriftens effektivitet, när det gäller anpassningen efter fria marknaden, och göra det möjligt att följa utvecklingen på arbetsmarknaden på ett bättre sätt, ge möjlighet att inskränka eller lägga ned sådana yrken, som visar sig ineffektiva betr. arbetsberedning och i stället utvidga andra. För närvarande pågår en sådan undersökning betr. villkorligt frigivna inom första och andra skyddskonsulentdistrikten, och jag föreslår, att den utsträcker till att omfatta hela landet, så snart man har fått tillräcklig erfarenhet ang. upplägningen.

Kommerskollegium lät år 1931 verkställa en företagsräkning*), som avsåg företag inom trädgårdsodling, skogsarbete

---

*) Kommerskollegium: 1931 års företagsräkning, Statistiska meddelanden, Ser. A, Band IV: 10.

och industri och denna kan vara av ett visst intresse därigenom, att den ger en föreställning om yrkenas relativa storlek och sammansättning. Visserligen är den inaktuell, men det är den senaste större specialundersökning, som har gjorts i detta avseende, och även om de absoluta talen har förändrats, torde relativtalen dock fortfarande vara tämligen representativa. Om man begränsar sig till kategorien "arbetare i produktionen, 18 år och däröver", finner man, för att ta några exempel, att den utan jämförelse största manliga yrkesgruppen var mekaniskt arbete, som sysselsatte mer än 20 % av hela antalet. Därefter kom byggnadsarbete med 8 %, skogsbruk med 7½ %, snickeri med 5 %, tryckeri och målning med vardera 2½ %, skomakeri med 2 %, trädgård 1½ %, skrädderi med 1 % och sömnad med ½ % (avrundade tal). Bland kvinnoyrkena dominerade sömnad med ungefär 28 % ännu mer eftertryckligt än mekaniskt arbete bland de manliga. Även om man icke får lägga in alltför mycket i dessa siffror, bör de nog kunna tjäna till ledning vid driftorganisationen. Skall arbetsdriften anpassas efter fria marknaden, torde den nödvändigaste åtgärden vara att bringa yrkenas omfattning om icke i överensstämmelse med så åtminstone i samklang med deras frekvens inom näringslivet. F. n. är detta icke fallet. Genomsnittliga antalet sysselsatta inom arbetsdriften var under april månad 1946 ungefär 1.230, därav inom skrädderi, sömnad och mössmakeri 185, skomakeri 40, snickeri 130, mekaniskt arbete 40, sadelmakeri och postpåstillverkning 80, tryckeri, bokbinderi och kvervarbeten 80, maskinstickning 30, tvätt 35, trädgårdsarbeten 60, jordbruksarbeten 245 och diverse arbeten 305, allt i avrundade tal.

Skrädderi och sömnad är således det största yrket inom verkstadsdriften, och detta beror på flera omständigheter. Arbetstillgången har alltid varit god och lärotiden är kort, i varje fall vid sömnad. Det är ekonomiskt lönande både för fångvården och för den intagne, men den viktigaste orsaken till att det har fått en sådan omfattning, får man nog söka längre tillbaka i tiden — på cellstraffets tid. Då fanns det icke så många

yrken att välja på, när man skulle sysselsätta den intagne. Man hade skrädderi, skoreparationer, säcksömnad, drevredning och liknande, och det är nog ingen tvekan om att skrädderi och sömnad var ett av de lämpligaste cellarbetena, men numera har det spelat ut sin roll. Konfektion och lannesömnad är ett utpräglat kvinnligt arbete. Vid företagsräkningen 1931 fanns det cirka 22.000 kvinnliga men icke mer än cirka 3.000 manliga arbetare inom konfektionsindustrien, och möjligheterna att placera manliga frigivna är följaktligen mycket begränsade. Ifråga om beställningsskrädderi ligger det något annorlunda till. Där utgjorde de manliga över 60 % och kvalificerat skrädderi försvarar därför bättre sin plats. Men konfektion och lannesömnad måste anses vara en ofidsenlig sysselsättning för manliga fångar, och jag föreslår därför en radikal nedskärning och omorganisation av skrädderidriften. Den bör betr. manliga straffångar begränsas till att omfatta en, högst två mindre verkstäder för 10 à 15 man, och arbetet bör huvudsakligen inriktas på kvalificerat beställningsskrädderi.

Skomakeri är nu för tiden ett av de mindre yrkena inom verkstadsdriften. Maskinskomakeriet vid centralfängelset å Långholmen har modern maskinell utrustning och tål i det avseendet jämförelse med skofabrikerna i fria marknaden. Verkstaden ger möjlighet till praktisk allroundutbildning, och det borde icke bereda några större svårigheter att placera en yrkesutbildad man inom skoindustrien. Visserligen arbetar denna i stor utsträckning med kvinnlig personal, men det manliga inslaget överväger och torde utgöra ungefär 60 %. Reparationsskomakeri däremot kan icke anses ha något större existensberättigande som sysselsättning för fångar, och jag föreslår, att det nedlägges helt och hållet.

Snickeri måste av flera skäl betraktas som ett av de lämpligare fångvårdsyrkena. För det första bör utkomstmöjligheterna efter frigivningen med hänsyn till snickeriindustriens relativt stora omfattning vara goda. Visserligen tyder resultatet av strafflagberedningens förut omnämnda undersökning på motsatsen — av de 93 observerade fallen hade endast 15 kunnat

placeras inom yrket — men det kan ha varit en tillfällighet och kan möjligen bero på att snickeriindustrien i stort sett är koncentrerad till en enda landsända — Småland — och att det därigenom kan ha varit svårt för de eftervårdande myndigheterna i andra delar av landet att få den rätta kontakten med industrien. Våra större verkstäder erbjuder goda utbildningsmöjligheter. Deras maskinpark är fullt modern och kan mäta sig med många av industriens större anläggningar. Fångarna har tillfälle att lära sig sköta flertalet av de maskiner, som förekommer ute. Den maskinella driften gör arbetet fartfyllt och rörligt. Någon arbetsbrist behöver knappast befaras, bl. a. därför att fångvården tack vare den höga mekaniseringsgraden har stora utsikter att hävda sig i konkurrensen med industrien. Det finns några få storföretag med långt driven automatisering, men flertalet av de privata snickerifabrikerna är av ungefär samma storleksordning som fångvårdens verkstäder.

Detta utan konkurrens största och viktigaste gruppen inom svenska industrien är mekaniskt arbete. Det sysselsätter, som jag har nämnt tidigare, mer än 20 % av samtliga manliga industriarbetare och bör alltså rent teoretiskt vara det yrke, där man lättast kan bereda plats åt de frivivna. Enligt strafflagberedningens undersökning visade det sig ju också, att det låg mycket väl till. Det är vidare ett utpräglat stadsyrke, i huvudsak lokaliserat till städer och större samhällen, och följaktligen redan av den anledningen lämpligt för fångvården, enär majoriteten av fångarna kommer från städerna och återvänder till städerna. Ser man på de intagnas föregående yrken, finner man, att icke mindre än cirka 14 % kommer från metall- och maskinindustrien, d. v. s. ungefär lika många som från jordbruk och skogsbruk tillsammans, och det bestyrker ytterligare uppfattningen, att mekaniskt arbete bör ha stort utrymme. Men det finns också andra omständigheter, som talar för mekaniskt arbete. Det är ofta omvittnat, att yrket ligger väl till för vårt kynne, att svenskarna i allmänhet har goda förutsättningar att snabbt lära sig det, och detta torde vara en bidragande orsak till den mekaniska industriens stora utbredning i Sverige. Vidare

verkar yrket fostrande, därigenom att det kräver noggrannhet, omsorg och precision. Det är i allmänhet rörligt, omväxlande och skapande. Allt detta gör det till ett eftersökt arbete inom fängelserna, det visar bl. a. erfarenheterna från ungdomsanstalten å Skenäs.

Man kan göra den invändningen, att den mekaniska industrien är så rationaliserad och specialiserad, att arbetet ofta i mycket hög grad blir tempobetonat. Det är sant, att det kanske blir nödvändigt med tempodrift, men det är naturligtvis meningen, att de intagna skall cirkulera mellan arbetsdetaljerna och lära sig sköta olika maskiner och verktyg och därigenom få den utbildning, som krävs. Och för övrigt kan man svara, att fångarna sannolikt har varit tempoarbetare och förmodligen kommer att bli det. Det gäller icke bara om mekaniskt arbete. Industrien överhuvudtaget tenderar ju mot en allt intensivare rationalisering och mekanisering, vilket måste framtvinga tempodrift.

Det är uppenbart, att mekaniskt arbete har alldeles för litet utrymme inom fångvården. Det sysselsätter för närvarande icke mer än 40 man, alltså ungefär en fjärdedel av antalet inom snickeri eller skrädderi, medan inom det fria näringslivet mekaniskt arbete har mer än 4 gånger så många arbetare som snickeri och ungefär 20 gånger så många som skrädderi. Mekaniskt arbete bör successivt byggas ut, så att det så småningom blir huvudyrket inom verkstadsdriften. För närvarande har vi två egentliga mekaniska verkstäder. Jag föreslår fem nya — till en början.

De övriga industriyrken, där långtidsfångar sysselsätts i någon större utsträckning, är tryckeri, bokbinderi, sadelmakeri och tvätt. Av dessa har tryckeriet utan tvekan en uppgift att fylla. Det är ett yrke, som visserligen kräver lång utbildning, men en utbildad yrkesman bör alltid kunna räkna med anställning. De grafiska facken är omfattande och uppvisar en alltjämt stegrad expansion. Vi lever ju i "pappersåldern", och det är säkert ingen risk att utvidga tryckeriet. Betr. bokbinderi däremot måste man ställa sig mycket tveksam. Utkomstmöjligh-

terna för manliga är i allmänhet dåliga inom bokbinderiindustrin. Dels är den av ganska obetydlig omfattning, och dels drivs den till cirka 60 % med kvinnlig arbetskraft. Icke heller kan man räkna med att bokbindare annat än i undantagsfall skall kunna skaffa sig utkomst som egen företagare. Det kan därför ligga en viss fara i att utbilda alltför många bokbindare. Naturligtvis kan man invända, att bokbinderi har visat sig vara en lämplig sysselsättning för vissa yrkeskategorier, särskilt kontorister och intellektuella, och att man alltid kan ha glädje av att vara hemmastadd i yrket, även om man icke får direkt ekonomisk fördel av kunskaperna efter frigivningen, men om man icke anlägger utbildningssynpunkten på sysselsättningen, kan man nog finna annat lika lämpligt arbete. Åtskilliga av denna yrkeskategori har hittills sysselsatts som skrivare på anstalternas expeditioner. Om den institutionen avvecklas, måste man finna ett annat arbete för dem. Visserligen kan de alltid placeras i verkstäderna, men flertalet saknar nog både håg och förutsättningar för industriarbete och kommer sannolikt att återvända till sitt gamla arbetsområde efter frigivningen. För denna kategori föreslår jag maskinskrivning såsom ny arbetsgren. Det torde icke bliva någon svårighet att anskaffa arbeten till en statlig skrivbyrå. Inom de olika ämbetsverken i Stockholm finnes alltid en hel del rutinarbete, som nu får lämnas till privata skrivbyråer, men som skulle kunna tillhandahållas fångvården.

Sadelmakeriet inom fångelserna har ren hantverkskaraktär. Några utbildningssynpunkter bör man nog icke anlägga, därtill är yrket för litet och anställningsutsikterna begränsade. Det lämpar sig följaktligen icke så bra för långtidsfångar, men det kan drivas som hantverk för sysselsättning av korttidsfångar och av yrkesmän, som ev. kan finnas bland de intagna.

Vad slutligen tvätten beträffar, har den numera fått ett ganska stort utrymme inom verkstadsdriften. Anläggningarna är i allmänhet moderna och uppfyller tämligen höga krav på effektivitet. Men tvättindustrin arbetar nästan uteslutande med kvinnlig personal och anställningsutsikterna för manliga ar-

betare är därför mycket små. Tvätten bör i första hand reserveras för intagna med kortare strafftider, där utbildning i något yrke icke behöver komma ifråga. De befintliga tvättavdelningarna är samtliga avsedda för vattentvätt men bör lämpligen kompletteras med en anläggning för kemisk tvätt.

En stor yrkesgrupp inom det fria näringslivet bildar byggnadsarbetarna. Enligt företagsräkningen 1931 utgjorde de ungefär 8 % av samtliga industriarbetare, och även bland de intagna är yrket talrikt representerat. Av de nykomna straffångarna 1944 tillhörde något över 12 % byggnadsindustrien. Majoriteten saknar naturligtvis egentlig utbildning. Hittills har man tagit vara på fackmännen för underhållsarbeten och liknande, men de övriga har i allmänhet placerats i andra yrken. De kommande årens nybyggnadsprogram öppnar möjligheter icke blott till ett effektivt utnyttjande av fackfolket utan även till en planmässig yrkesutbildning. Denna skulle omfatta såväl vanlig byggnadsverksamhet med murnings- och cementeringsarbeten som byggnadssnickeri.

För intagna med längre strafftider, där utbildningsprincipen bör vara ledmotivet, bör sysselsättningen göras så yrkesbetonad som möjligt och omfatta — för att göra en sammanfattning — mekaniska arbeten, snickeri, byggnadsarbeten, maskinskomakeri, beställningsskrädderi, tryckeri, maskinskrivning, jordbruk och skogsbruk. När det gäller korttidsfångar däremot, behöver man icke fästa så stort avseende vid utbildningen. Detta innebär dock icke, att man kan eller bör bortse från yrkesarbete och i huvudsak gå in för att enbart hålla fångarna sysselsatta. De yrkesutbildade fångar, som kan finnas, bör om möjligt få arbeta i sitt yrke för att åtminstone vidmakthålla sina färdigheter. Men enär man måste räkna med att majoriteten saknar utbildning, kan man givetvis icke organisera verkstäderna enbart för yrkesarbetarna utan blir tvungen att lägga upp arbetet så, att alla kan sysselsättas. Kvalificerat arbete kan därför icke komma ifråga. Det måste bli arbeten av enklare slag — hantverksdrift eller kanske ännu hellre serietillverkningar. Utom

okvalificerat snickeri- och mekaniskt arbete har man att välja på sadelmakeri, maskinstickning, postpåstillverkning, kuverttillverkning och tvätt.

Huvudparten av korttidsfångarna bör dock, som strafflagberedningen har framhållit, beredas utarbeten — trädgårdsarbete, skogsarbete, vedhuggning, nyodlingsarbete o. d. I synnerhet trädgårdsarbete måste anses ha många fördelar. Det är omväxlande och levande, det kräver ganska begränsad areal och kan drivas intensivt. En viktig förutsättning för att arbetet skall ge resultat är dock, att anläggningarna får en fullt modern utrustning med drivbänkar och växthus av olika slag, så att driften kan differentieras. Trädgårdsodling sysselsätter övervägande manlig personal — bortåt 85 %. Enligt företagsräkningen 1931 utgjorde arbetarantalet ungefär 8.000 eller 1½ % av samtliga arbetare inom produktionen, men yrket har utvecklats ganska kraftigt sedan dess och torde ha framtiden för sig. Det bör därför finnas ganska stora utsikter att placera trädgårdsarbetare inom yrket efter frigivningen.

Ett par yrkesgrupper, som alltid har varit svåra att placera i lämpliga arbeten, är livsmedelsarbetare och restaurangpersonal. Det är två ganska stora grupper bland klientelet. Av de 4.600 nykomna straff- och fängelsefångarna 1944 tillhörde 180 personer denna kategori. I allmänhet har de väl använts som kökshandräckning, men om denna försvinner och ersättes med fast anställd personal, blir följderna, att de måste sättas in i yrken, som de i flertalet fall sannolikt icke kommer att ha någon påtaglig nytta av. För att bereda dem sysselsättning, som skulle kunna vara av värde för dem efter frigivningen och som i varje fall skulle komplettera deras utbildning, föreslår jag inrättande av en konserverfabrik. Denna skulle i första hand arbeta med trädgårdsalster och frukt men även med produkter från jordbruksanstalterna. Den borde lämpligen förläggas till anstalt med trädgårdsbruk, enär anstalten då själv skulle kunna delvis leverera råvaror till konserverfabrikationen. En sådan fabrik komme säkerligen att visa sig ekonomiskt lönande. Man får råvarorna billigt och kan utnyttja ex.vis fruktskörden bättre.

Avsättningen torde icke heller behöva bereda några bekymmer. I första hand skulle fångvårdens eget behov täckas, och återstoden bör kunna levereras till andra statliga anstalter.

Förvarade och internerade har hittills sysselsatts med skrädderi, tvätt, jordbruk och skogsbruk och i mindre skala med kuverttillverkning och inredningssnickeri. Kuverttillverkning får nog anses vara mindre lämpligt arbete för detta klientel med relativt långa anstaltstider och bör därför nedläggas, men de övriga yrkena torde kunna bibehållas. Strafflagberedningen har framhållit, att nya arbetsgrenar borde inrättas, och jag skulle då vilja föreslå maskinskomakeri, snickeri och eventuellt mekaniska arbeten. I detta sammanhang skulle jag vilja ifrågasätta, om det icke, för att begränsa handräckningsdagsverkena, vore lämpligt att slopa lappskrädderi och avgångsskrädderi på anstalterna och koncentrera allt detta till en enda anstalt. Det vore säkerligen mycket att vinna på det. För det första skulle de fångar — ofta kvalificerade yrkesmän —, som nu sysselsättas därmed, frigöras och kunna sättas in i mer produktivt arbete, där deras yrkesskicklighet skulle komma bättre till sin rätt. För det andra skulle anordningen utan tvivel visa sig ekonomiskt fördelaktig. På en sådan central reparationsverkstad med modern maskinell utrustning skulle arbetet kunna bedrivas avsevärt rationellare än vad nu är fallet. Försvaret har sedan någon tid sådana verkstäder, och det har slagit mycket väl ut. Jag vill alltså föreslå, att en central skrädderireparationsverkstad inrättas och förlägges till ex.vis centralfängelset i Norrköping i anslutning till skrädderiet därstädes.

Sysselsättningen av psykopaterna inom sinnessjukavdelningarna har alltid berett svårigheter. Detta klientel torde dock i betydligt större utsträckning än man hittills har tänkt sig, kunna användas i egentlig yrkesdrift. Inom sinnessjukvården har på föranstaltande av statens sjukhusutredning sedan något halvår försök pågått med organiserad verkstadsdrift, i första hand uniformsskrädderi, bokbinderi och kuverttillverkning, och försöken har hittills givit över förväntan goda resultat. Vårdfallen

på fångvårdens anstalter är ju relativt få, men eftersom huvudparten är koncentrerad till en anstalt, bör förutsättningarna vara goda för inrättande — åtminstone på försök — av verkstadsdrift, förslagsvis beställningsskrädderi.

För undersökningsfallen, där intagnings tiden är kort, får man gå in för enklare arbeten — i första hand vävning men även kartongtillverkning och blockningsarbeten i anslutning till bokbinderi, enklare sömnadsarbeten i anslutning till skrädderi, mössmakeri och kuverttillverkning.

Vad ungdomsfängelseklientelet beträffar, kan sysselsättningsfrågan sannolikt i stort sett anses vara löst med den nuvarande organisationen. Möjligen skulle man kunna tänka sig, att arbetsgrenarna utökades med tryckeri.

Sysselsättningen av det kvinnliga klientelet innebär icke något större problem. I överensstämmelse med första lagutskottets intentioner bör man lägga stor vikt vid utbildning i husligt arbete, eftersom detta i regel torde ligga bra till för kvinnor och anställningsutsikterna åtminstone f. n. är synnerligen goda.

Av verkstadsgrenarna är sömnad den viktigaste. Även här kan man räkna med goda förvärvsmöjligheter. Enligt företagsräkningen 1931 tillhörde cirka 28 % av samtliga kvinnliga arbetare konfektions- och llnesömnadsindustrien. Då flertalet redan vid intagningen sannolikt har en viss vana eller i varje fall förutsättningar för sömnad, brukar utbildningen gå snabbt och lämna goda resultat. En fördel med sömnad är också, att det i allmänhet kan tillgripas för alla kategorier av intagna. Även om vederbörande icke får anställning i yrket efter frigivningen, torde utbildningen icke få betraktas som meningslös och bortkastad, eftersom den alltid kan ha värde för den intagnas eget behov. Förutom sömnad bör de intagna beredas sysselsättning med vävning (även konstvävning), maskinstickning, maskinskrivning och trädgårdsarbeten. Inom den sistnämnda arbetsgrenen bör förslagsvis kurser anordnas i blomsterbinderi och dekoration för utbildning av biträden i blomsteraffärer.

I 44 § av den nya lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m. stadgas, att straffånge efter tre månader må överföras till öppen anstalt, att han om särskilda skäl finnas, må överföras även före tremånadersperiodens utgång, och vidare att straffånge, som vid verkställighetens början icke fyllt 25 år, må överföras så snart ske kan, såvida icke hänsyn till hans yrkesutbildning eller andra särskilda skäl lägger hinder i vägen. Denna paragraf kommer nog i praktiken att ges en ganska vidsträckt tillämpning, och förmodligen kommer en stor del av långtidsfångarna att överföras till öppen anstalt redan efter tre månader. Om man utgår från att fånge med längre strafftid i princip skall beredas tillfälle till yrkesutbildning, i den mån han kan bedömas ha förutsättningar att tillgodogöra sig sådan, följer som en konsekvens, att tyngdpunkten i yrkesutbildningen för flertalet av långtidsfångarna måste komma att förläggas till de öppna anstalterna. De slutna anstalterna kommer ur yrkessynpunkt närmast att få karaktären av ett slags lärlingsskolor, där utbildningen planeras och påbörjas för att fortsättas och avslutas på de öppna anstalterna, och dessa måste följaktligen i betydande utsträckning organiseras för industridrift, om den i slutet anstalt påbörjade yrkesutbildningen icke skall spolieras och bli utan resultat.

Vad driftsorganisationen på de öppna långtidsanstalterna beträffar, kommer det naturligtvis att bli vanskligt att fastställa den inbördes omfattningen av industri- och lantarbeten, men sannolikt kommer det gynnsammaste förhållandet mellan de två huvudgrupperna, som jag har berört tidigare, att ligga omkring 4:1, m. a. o. cirka 80 % av långtidsklientelet skulle sysselsättas med industriella arbeten och cirka 20 % med lantarbeten.

Eftersom de öppna anstalterna kommer att ha ett mycket begränsat antal platser, torde det vara välbetänkt att i allmänhet icke organisera mer än en arbetsgren vid varje anstalt. För att arbetet skall kunna drivas rationellt och yrkesutbildningen göras så allsidig som möjligt, fordras nämligen, att verkstaden eller jordbruket icke är av alltför obetydlig omfattning. Vidare undviker man en annars sannolikt ofrånkomlig

konkurrens om arbetskraften mellan de olika yrkena — en konkurrens som icke kan vara till fördel vare sig för yrkesutbildningen eller för arbetsresultatet.

Med undantag för ungdomsanstalterna har yrkesutbildningen hittills varit av huvudsakligen praktisk art. Teoretisk undervisning i större omfattning kräver för att bli av något värde ett någorlunda enhetligt elevmaterial. Intagnings tiden bör också vara så lång, att undervisningen kan bedrivas terminsvis och utan alltför snabb elevomsättning. Vad ungdomsfängelseklientelet beträffar, är sådan undervisning i princip beslutad och pågick också åren närmast omkring krigsutbrottet men har sedan dess på grund av praktiska svårigheter i stort sett legat nere. Om den hade kunnat fullföljas, skulle den säkerligen ha givit, vad man hade väntat av den. Erfarenheterna från de år den bedrevs, var nämligen goda, och det är att hoppas, att den kan tagas upp på nytt så snart som möjligt och utvecklas ytterligare. Ett oeftergivligt villkor för att den skall ge resultat, är dock att anslag beviljas i sådan omfattning, att kompetenta lärarkrafter kan anlitas.

Det vore givetvis önskvärt med teoretisk yrkesundervisning även för straffångarna, men det torde stöta på ganska stora praktiska svårigheter att organisera verkstadsskolor för dessa. På grund av sin något högre genomsnittsålder torde straffångarna i regel få anses vara mindre receptiva än ungdomsfängelseklientelet, och genom att skoltiden ligger längre tillbaka i allmänhet ha sämre träning och därmed också sämre förutsättningar att tillgodogöra sig teori. Det kunde dock vara skäl att försöksvis anordna verkstadsskola vid någon av de öppna anstalterna för långtidsfångar, förslagsvis vid den anstalt, som är avsedd att taga emot fångar under 25 år. För övriga fångar måste yrkesundervisningen sannolikt liksom hittills få frivillig karaktär och kan då lämpligen bedrivas som korrespondensundervisning. Den teoretiska yrkesundervisningen bör uppmuntras på alla sätt. Den ger icke endast eller icke ens i första hand bättre tekniska färdigheter, utan framför allt

bidrar den till en ökad förståelse för och inlevelse i arbetet och stegrar därmed intresset.

En av de viktigaste förutsättningarna för att utbildningsprogrammet skall leda till goda resultat, är att arbetsledarkåren förstärkes och löneställningen förbättras, så att fångvården tillföres högt kvalificerade yrkesmän. Strafflagberedningens förslag i detta avseende liksom betr. inrättande av arbetsföreståndaretjänster på de större anstalterna måste hälsas med tillfredsställelse. Sådana tjänster skulle innebära betydligt ökade möjligheter till effektivisering av utbildningen. Arbetsföreståndarna skulle icke blott leda och övervaka arbetena utan även organisera både den praktiska och den teoretiska undervisningen samt tillhandagå med råd och anvisningar om den frivilliga yrkesutbildningen och lämpliga fritidssysselsättningar.

Som ett led i yrkesutbildningen har man på senare år gått in för yrkesanlagsprövning genom psykologiska prov, och vissa av de metoder, som har utarbetats, har visat sig vara synnerligen tillförlitliga. Värdet av sådana vetenskapligt utarbetade undersökningar förnekas väl numera knappast. Och det är givet, att om anlagsprövning har stor betydelse redan för psykiskt normala och socialt anpassade människor, bör den vara minst lika värdefull, när det gäller socialt missanpassade individer, där den bristande anpassningen i många fall kan antagas bero just på ett olyckligt yrkesval. Det finns i huvudsak två vägar, nämligen selektiv anlagsprövning — en utgallringsmetod, där man blott konstaterar, vilka individer, som har den bästa anlagsutrustningen för ett visst bestämt arbete, samt positiv anlagsprövning — yrkesrådgivning —, där man undersöker, inom vilket yrke individen har de största förutsättningarna att finna sig tillrätta. Den senare metoden kommer förmodligen att prövas betr. ungdomsfängelseklientelet under budgetåret 1946/47. Om försöket, som man får hoppas och som man kan förvänta, slår väl ut, är det önskvärt, att undersökningarna får permanent karaktär, och att de så småningom kan utsträckas

till att avse alla intagna med längre intagningsstider. Yrkesvalet är nämligen av central betydelse för individen. Det gäller icke blott att välja ett yrke, där man har goda förvärvsutsikter, ett yrke, som kan ge en säker inkomst, utan i ännu mycket högre grad måste man ställa det kravet på arbetet, att det skall fånga intresset, skänka tillfredsställelse, arbetsglädje och trivsel och därmed ge ökat självförtroende.

Dessa två faktorer — att bereda goda förvärvsutsikter och att öka den intagnes självförtroende — bör vara riktpunkterna vid arbetsdriftens planläggning. Lyckas man i detta avseende, har man därigenom skapat den kanske viktigaste förutsättningen för att fångvården skall kunna fylla sin bestämelse — att återantvarda brottslingen till samhället som en arbetsduglig och ansvarsmedveten medborgare.
